

# Tadeusz Zienkiewicz

---

"Jan Kasprowicz. W siedemdziesięciolecie śmierci. Materiały Międzynarodowej Sesji Naukowej, Olsztyn 17-19 X 1996", pod red. Jana Kaczyńskiego, Olsztyn 1999 : [recenzja]

---

Acta Polono-Ruthenica 5, 336-340

---

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Jan Kasprowicz. *W siedemdziesięciolecie śmierci. Materiały Międzynarodowej Sesji Naukowej, Olsztyn 17–19 X 1996*, pod redakcją Jana Kaczyńskiego, Olsztyn, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej 1999, 256 s.**

W przedmowie do opublikowanej książki Jan Kaczyński pisze: „Przygotowanie konferencji poświęconej J. Kasprowiczowi przez olsztyńskie środowisko polonistyczne motywuje się podwójnie: obiektywnie i subiektywnie. Obiektywnie – w znaczeniu takim, że w maju i czerwcu 1920 roku Kasprowicz wraz ze Stefanem Żeromskim i Władysławem Kozickim na polecenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych uczestniczył w akcji propagandowo-agitacyjnej przygotowującej pro-polsko nastawionych mieszkańców Warmii i Mazur do udziału w plebiscytcie. Subiektywna natomiast motywacja ma związek z faktem następującym: w Instytucie Filologii Polskiej WSP w Olsztynie pracują aż trzy osoby, które doktoryzowały się z Kasprowicza”. Dodajmy: Jan Kasprowicz 30 maja 1920 roku przybył do Olsztyna, po drodze zatrzymał się w Gietrzwałdzie, gdzie odwiedził dom poety ludowego, niestrudzonego bojownika o polskość, Andrzeja Samulowskiego. Tym kierowali się organizatorzy sesji: pierwszego dnia obrady toczyły się w Olsztynie, drugiego – w Gietrzwałdzie. Recenzowana książka zawiera 20 referatów przygotowanych przez 21 osób (na forum wystąpiło 25 osób).

Intencją organizatorów była całościowa prezentacja dzieł i życia Kasprowicza. W ulotce przedkonferencyjnej napisali: „Zainteresowanych czynnym uczestnictwem w sesji uprzejmie informujemy, że nie zawężamy tematyki referatów do określonego problemu, kąta widzenia. Formuła tytułowa pozwala mówić o Kasprowiczu – człowieku, poecie, dramaturgu, publicyście, autorze baśni, tłumaczu, profesorze i redaktorze Uniwersytetu Lwowskiego”. To wieloaspektowe ukazanie twórcy i jego dzieła znalazło wyraz w prezentowanych przez polskich i zagranicznych autorów referatach, mieszczących się w pięciu kręgach tematycznych (rozdziałach książki): 1: Kasprowicz dzisiaj, 2: Wobec tradycji, 3: Interpretacje, 4: Z dziejów wschodniosłowiańskiej recepcji i typologii i 5: Profesor i obywatel.

Zarówno organizatorzy, jak i autorzy wielu referatów zwrócili szczególną uwagę na wieloaspektowość recepcji twórczości Jana Kasprowicza. Organizatorzy, gdyż na konferencję zaprosili referentów z Mosk-

wy i Lwowa oraz podjęli starania o pozyskanie kasprowiczołogów z Włoch i innych krajów. Jak pisze w przedmowie jej autor: „Żałujemy, że zabrakło referatów na temat niemieckiej, włoskiej i bułgarskiej recepcji Kasprowicza”.

Swoje wystąpienie zatytułowane *Kasprowicz czytany dzisiaj* Maria Podraza-Kwiatkowska zaczęła od stwierdzenia: „Mój referat traktuję jako wprowadzenie do właściwej sesji. Wydało mi się mianowicie konieczne zastanowienie się nad tym, co może dzisiaj zainteresować w dziele Kasprowicza nie tylko historyka literatury, ale przede wszystkim miłośnika poezji”.

Myśl ta przewijać się będzie i w referatach innych osób. Mówiono o twórczości Jana Kasprowicza w szkolnej edukacji polonistycznej, w potocznym obiegu, o przesłaniach aksjologicznych jego poezji, o kontekstach, wartości i odbiorze jego bajek, klechd i baśni, a więc o zagadnieniach stanowiących przedmiot zainteresowania badaczy recepcji literatury. Uwzględniono szeroko i to, co może dziś zainteresować historyka literatury. Na sesji wygłoszono kilka referatów o obecności tradycji myśli i sztuki różnych epok, w tym i orientu, tradycji literackiej w utworach Kasprowicza. W rozdziale trzecim przedstawiono referaty poświęcone zagadnieniom interpretacji bogatej i różnorodnej tematycznie i gatunkowo jego twórczości. Nie zabrakło na sesji i komparatystycznego spojrzenia na dzieło Kasprowicza.

Problemowy charakter tej recenzji każe mi zrezygnować z omówienia wielu ciekawych referatów, zawierających nieraz nowe spojrzenie na utwory Kasprowicza, a skupić uwagę na wschodniosłowiańskiej recepcji twórczości poety i na jego udziale w życiu literackim Lwowa, miasta przecież mającego swoją specyfikę, ośrodka, w którym trwał proces wzajemnego oddziaływania kultur, tradycji, języków, obyczajów i zwyczajów, ale także literatur narodów itp.

Autorzy referatu pt. *Ян Каспрович в українських перекладах* – Wołodymyr Motornyj i Ałła Tatarenko trafnie zauważają: „Trudno przedstawić sobie rozwój kulturalnego i społecznego życia Lwowa końca mijającego – początku nowego stulecia nie wspominając o działalności poety, dramaturga, tłumacza i literaturoznawcy Jana Kasprowicza”. Dodajmy do tego wyliczenia: dziennikarza, krytyka, profesora kierującego katedrą literatury porównawczej na Uniwersytecie Lwowskim, członka kilku organizacji i stowarzyszeń. Na podstawie dotychczasowego stanu badań można stwierdzić, że istnieje pilna potrzeba całościowego

spojrzenia na życie literackie w tym ośrodku, kształtowane przez Polaków i Ukraińców oddzielnie i wspólnie, w którym określone miejsce zajmował Jan Kasprowicz. Z miast stanowiących ośrodek życia literackiego (kulturalno-literackiego) na Kresach, monograficznego ujęcia doznało się życie literackie w końcu XIX i na początku XX wieku w Kijowie i Mińsku (Zob. T. Zienkiewicza, *Polskie życie literackie w Kijowie w latach 1905–1918*, Olsztyn 1990 oraz *Polskie życie literackie w Mińsku w XIX i na początku XX wieku (do roku 1921)*, Olsztyn 1997) oraz Wilnie (A. Romanowski, *Młoda Polska wileńska*, Kraków 1999), na badaczy czeka wciąż Lwów.

Trzeba stwierdzić, że wygłoszone na tej sesji referaty przybliżają takie ujęcie. Chodzi o wystąpienia gości ze Lwowa: Wołodymyra Motornego, Ałły Tatarenko, Walerija Korniejczuka, Ludmyły Petruichiny, także Bazylego Białokozowicza z Olsztyna. Wskazać można przykładowo na kilka zagadnień. W referacie W. Korniejczuka *Інтимна лірика Я. Каспровича та І. Франка. Типологія „болю існування”* i Bazylego Białokozowicza *Jan Kasprowicz jako interpretator Lwa Tolstoja* poruszono sprawę współpracy polskiego poety i Iwana Franki z „Kurierem Lwowskim”, którzy tu się poznali i – co akcentuje referent ze Lwowa – tu podjęli współpracę także na polu literatury. Pismo to, jak i inne, nie doznało się monograficznego opracowania, ukazało się kilka publikacji badaczy polskich i ukraińskich, głównie na temat współpracy z tym dziennikiem Iwana Franki. W pracach polskich pisze się, choć zbyt ogólnie, o zamieszczonych tu recenzjach teatralnych i artykułach o tematyce literackiej J. Kasprowicza. Współpracował on także ze „Słowem Polskim”, publikował artykuły i w innych pismach lwowskich. Badania nad tą problematyką utrudnia brak roczników szeregu czasopism i gazet lwowskich w zbiorach bibliotek w Polsce.

Walerij Korniejczuk zajął się w swoim referacie analizą porównawczą liryki osobistej Iwana Franki i Jana Kasprowicza. Znajomość i przyjaźń obu poetów, recenzowanie przez I. Frankę tomików poezji Kasprowicza, bliskość ideowa, należenie do tego samego kręgu twórczego, a także przeprowadzona analiza typologii liryki obu poetów pozwala autorowi referatu sformułować tezę o wzajemnym oddziaływaniu tych twórców na siebie. W badaniach komparatystycznych unika się twierdzeń o „wpływowologii”, wskazując na podobieństwo ideowe, tożsamość motywów, postawy podmiotu lirycznego, konstrukcji, typologii gatunku itp. Takie podejście widoczne jest w referacie Ludmyły Petru-

chiny *Есхатологічні у творчості Я. Каспрвича і М. Вороного. Спроба типологічного порівняння*. Mykoła Woronyj, poeta, modernista, krytyk teatralny, reżyser, aktor, doskonale znający literaturę europejską, poznał J. Kasprowicza dzięki I. France. Napisał m.in. wiersz o identycznym tytule jak utwór J. Kasprowicza – *Dies irae*, należący do cyklu *De mortuis*. Autorka referatu dokonała bardzo wnikliwej analizy porównawczej konstrukcji wierszy obu poetów. Czy wiersz Woronego, napisany w 100 lat później, powstał pod wpływem lektury hymnu Kasprowicza, nie wiadomo. Autorka słusznie stawia znak zapytania.

Wiktor Choriew z Moskwy w referacie *Ян Каспрович в русскої критике и переводах* omówił artykuły, rozdziały książek, przekłady utworów Kasprowicza na język rosyjski od roku 1889 po szkic o jego twórczości z roku 1996 i opublikowany w Leningradzie tom poezji Kasprowicza w roku 1983. Autor wyszukał w prasie artykuły o polskim poecie, publikowane w różnym okresie tłumaczenia jego wierszy. Szkoda, że wspominał tylko o zainteresowaniu Konstantina Balmonta poezją Kasprowicza i przekładzie *Mojej pieśni wieczornej* w roku 1911 i opublikowaniu w Warszawie w roku 1928 *Księgi ubogich (Книгу смиренных)*. Zabrakło innych artykułów drukowanych w Polsce, w tym jego szkicu *Jan Kasprowicz poeta duszy polskiej* opublikowanego w tłumaczeniu w Częstochowie w roku 1928, informacji o pobycie Balmonta u Kasprowicza w roku 1927, w ośrodkach w Polsce (w Wilnie np. recytował m.in. utwory tego poety).

Wspomniany już referat Bazylego Białokozowicza o *J. Kasprowiczu jako interpretatorze Lwa Tołstoja* zawiera wnikliwą analizę recenzji pióra tego krytyka poświęconej dramатовi *Ciemna potęga (Власть тьмы)* wystawionego przez teatr lwowski i zamieszczonej w 42 numerze „Kuriera Lwowskiego” z 1900 roku. Autor referatu pisze też o drugim dramacie Tołstoja – przeróbce *Zmartwychwstania* i recenzji Kasprowicza wydrukowanej w „Słowie Polskim” w roku 1903. Recenzje te świadczą, jak pisze autor referatu, o dużej kulturze literackiej Kasprowicza, trafnym odczytaniu i zinterpretowaniu dwóch warstw znaczeniowych tragedii: moralistycznej i psychologicznej. Referat ten, jak i planowane przez autora studia nad analizą recenzji wystawionych we Lwowie sztuk M. Gorkiego, a być może i innych sztuk rosyjskich (Gogola, Ostrowskiego, Najdimowa), poszerzają wiedzę o recepcji dramatu rosyjskiego i stanowią przyczynek do szerszego opracowania życia teatralnego we Lwowie.

Książka zawiera też dziesięć kolorowych fotografii przedstawiających zabytki i krajobraz Warmii. Warmię oglądał Kasprowicz jadąc z Kwidzyna do Olsztyna, podobnie jak uczestnicy konferencji w czasie wycieczki turystycznej po Warmii. Walorem tej książki jest bardzo staranne jej wydanie, świetna okładka projektu Barbary Lis-Romańczukowej, wspomniane fotografie i inne ilustracje.

Tadeusz Zienkiewicz

**Czesław Lachur, *Semantyka przestrzenna polskich przyimków prefigowanych na tle rosyjskim*, Opole, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 1999.**

Omawiana monografia jest poświęcona opisowi konstrukcji imiennych z przyimkami złożonymi, tzw. prefigowanymi, wyrażającymi w języku polskim i rosyjskim semantykę przestrzenną. Relacje zachodzące między przedmiotami w przestrzeni realizowane są w każdym języku naturalnym. Przestrzeń stanowi zatem uniwersalną kategorię semantyczną. Dla językoznawcy niezmiernie ważne jest poznanie sposobów wyrażania stosunków przestrzennych, ich specyfiki w różnych językach, gdyż świadczą one o odmiennym postrzeganiu świata przez różne środowiska językowe.

Właśnie z tego powodu wybór tematu monografii należy uznać za nadzwyczaj trafny. Przede wszystkim dlatego, iż semantyka przestrzenna, ściślej: ablatywna (translokacyjna), rozpatrywanych konstrukcji w języku polskim do tej pory nie była przedmiotem wszechstronnej analizy. Ponadto same przyimki prefigowane w polszczyźnie nie doczekały się jeszcze dokładnego opisu. Natomiast z punktu widzenia analizy konfrontatywnej dwóch języków przyimki te stanowią niezwykle wartościowy materiał badawczy, gdyż nie mają w języku rosyjskim swoich odpowiedników formalnych, znaczy to, iż w języku polskim system gramatyczny translokacyjności jest bardziej zróżnicowany i mniej abstrakcyjny niż w języku rosyjskim. Doskonała znajomość obu języków i świetne przygotowanie teoretyczne pozwoliły Autorowi zająć się tym interesującym problemem.

Monografia Cz. Lachura ma jednocześnie charakter teoretyczny, metodologiczny i materiałowy. Część teoretyczna i metodologiczna zawarta jest w trzech rozdziałach: 1: Obiekt opisu, 2: Lokacja a trans-